

УДК 631.15:334

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Полятикiна Л.І.

Сумський національний аграрний університет

У статті розглянуті основні аргументи на користь особливостей організації та функціонування страхової діяльності підприємств малого бізнесу. Доведена необхідність активізації страхової діяльності. Проаналізована законодавча база щодо функціонування страхових підприємств в сфері малого бізнесу. Досліджено основні показники страхової діяльності в малому бізнесі. Запропоновано шляхи та напрямки активізації страхової діяльності в Україні.

Ключові слова: страхування, страховик, страховий ринок, малий бізнес, підприємництво, державна підтримка.

Постановка проблеми. В народному господарстві існує ціла низка особливостей розвитку малого бізнесу. Підприємництво сприяє розширенню сфери аграрної праці, створенню нових можливостей для працевлаштування незайнятого сільського населення і звільнених працівників з підприємств, що діють неефективно. Страхування забезпечує надійний захист майнових інтересів підприємців і населення в разі втрат, заподіяних вогнем, стихійним лихом, техногенними аваріями, транспортними пригодами та багатьма іншими не передбачуваними обставинами. Страхування добре зарекомендувало себе як форма нагромадження коштів громадян для вирішення їх соціальних проблем (охорона здоров'я, пенсійне забезпечення, освіта тощо). В останні роки страхування широко використовується на випадок виникнення відповідальності перед третіми особами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо проблем організації страхової діяльності підприємств малого бізнесу досить детально вивчалось та вивчається на сторінках періодичних видань та спеціальної літератури. Дослідженню цих проблем присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, таких як П.С. Безрукіх, О.С. Бородкін, Ф. Голов, О.М. Головащенко, Р. Грачова, І. Губіна, В.А. Єрофєєва, А.А. Єфремова, В.М. Костюченко, Т.Н. Малькова, Н.М. Малюга, М.Ю. Медведєв, В.В. Нарезний, С.А. Ніколаєва, М.С. Пушкар, Б. Райан, Н.В. Расулова, Я.В. Соколов, А. Твердомед, В.О. Шевчук та інші [1, с. 19].

Виділення невирішених раніше частин невирішеної проблеми. Вивчення наукових праць та практика господарської діяльності свідчать про те, що деякі з теоретичних положень відносно трактування особливостей організації та функціонування страхової діяльності підприємств малого бізнесу є дискусійними, а ряд важливих аспектів їхньої організації, оцінки та методики організації потребують удосконалення [3, с. 298].

Мета статті. Метою даного наукового дослідження є розробка методичного підходу в організації страхової діяльності в малому бізнесі та розробка пропозицій відносно шляхів її вдосконалення. Страхування забезпечує надійний захист майнових інтересів підприємців і населення в разі втрат, заподіяних вогнем, стихійним лихом, техногенними аваріями, транспортними

пригодами та багатьма іншими не передбачуваними обставинами.

Виклад основного матеріалу. В теперішній час спостерігається значний дисбаланс розподілу страхових компаній по території України. Так, в Києві зосереджено більше третини всіх страхових компаній, четверта частина припадає на Одесу, Харків, Дніпропетровськ. Тобто в цих містах розташовано більше половини всіх страхових компаній. Нерівномірність розподілу значно помітна а регіонах. В деяких областях страхових компаній зовсім не залишилось, на весь західний регіон (із 9 областей) припадає менш ніж 11% страхових компаній [3, с. 301].

Страховий ринок України характеризується недостатньою розвиненістю, недосконалістю структури, тенденцією до укладання короткотермінових договорів, слабким розвитком пере страхування, нестабільністю фінансового стану багатьох страхових компаній, що призводить до невчасного виконання обов'язків перед страховальниками.

Незважаючи на труднощі становлення національного страхового ринку, обсяги страхових операцій помітно зростають. Це зумовлено тим, що в неринкових умовах господарювання, відшкодування збитків, в основному здійснювалося державою за рахунок коштів бюджету. Реалізації в Україні програми приватизації об'єктів державної власності, зумовили необхідність страхового захисту нових власників майна від ризиків, що призводять до його втрат або пошкодження.

За роки незалежності в Україні в основному створено законодавчу та нормативну базу страхування. Це дало можливість розбудувати страховий ринок на засадах конкуренції, що сприяє підвищенню якості надання страхових послуг. Проте, зараз рівень розвитку страхового ринку в Україні складає ще не більше 10% потенційних ризиків, тоді як в більшості розвинутих країн цей показник досягає 90-95%. Питома вага нашої країни в світовому ринку сягає лише 0,01% і менше 0,05% обсягу страхових послуг, що надаються в Європі, при тому, що в Україні проживає понад 7% населення Європи та є великий промисловий, аграрний та науковий потенціал [2, с. 106].

Розвиток національної системи страхування за трьохрічний період характеризується значним зростанням нижченаведених показників.

Страхова галузь забезпечує перерозподіл лише 1,2% валового внутрішнього продукту

(цей показник у розвинутих країнах становить 8-12%), що свідчить про потенційні можливості її подальшого розвитку та про те, що страховий ринок не акумулює значного обсягу інвестиційних ресурсів та не справляє відчутного впливу на процес перерозподілу валового внутрішнього продукту. Дуже низькими залишаються фінансові можливості вітчизняних страхових компаній щодо покриття великих ризиків.

Аналізуючи страховий ринок в територіальному аспекті, можна виділити такий елемент його структури, як регіональний. Страховий ринок України в цілому поділений на чотири великих регіони, а саме: Західний, Східний, Південний і Центральний, характеристика яких відображена в таблиці 1 [3, с. 346].

Таблиця 1

**Регіональний розподіл
страхових компаній України**

Область	Кількість компаній	Область	Кількість компаній
Вінницька	5	Запорізька	19
Волинська	1	Житомирська	2
Закарпатська	5	Миколаївська	5
Івано-Франківська	6	Одеська	39
Львівська	12	Чернігівська	5
Рівненська	2	Херсонська	0
Тернопільська	6	Всього по південному регіону	90
Хмельницька	2	М. Київ	197
Всього по Західному регіону	41	Київська	4
Дніпропетровська	23	Кіровоградська	1
Донецька	25	Черкаська	2
Луганська	4	Всього по Центральному регіону	126
Полтавська	5		
Сумська	5		
Харківська	25		
Всього по Східному регіону	72		

Джерело: [3]

Враховуючи рівень інфляції, відбулося реальне зростання обсягів ринку страхових послуг. Треба зауважити, що страховий ринок України значно молодший за страхові ринки провідних країн Європи (деякі з них існують вже більше 100 років) [4, с. 46].

Страхова діяльність в Україні може провадитися за участю страхових брокерів та страхових агентів, як виключений вид діяльності і може включати консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням та виконанням договорів страхування (перестраховання).

Страховими агентами вважаються громадяни або юридична особа, яка діє від імені та за дорученням страховика, виконує частину його діяльності (укладання договорів страхування,

одержання страхових платежів, виконання робіт, пов'язаних з виплатами страхових сум та страхового відшкодування). Страховий агент є представником страховика і діє у його інтересах за комісійну винагороду на підставі договору із страховиком [3, с. 346].

Враховуючи міжнародний досвід, українські перспективні напрямки в галузі страхового регулювання могли б включати в себе:

- розвиток страхування життя в зв'язку з тим, що цей вид страхування відіграє важливу роль в забезпеченні безпеки громадян та мобілізації капіталу;

- формування законодавства, яке містить чіткі принципи та процедури регулювання, які відповідають інтересам і страховиків, і страхувальників;

- забезпечення регулярності звітності страховиків та посередників за єдиною формою, з урахуванням стандартів, що передбачаються регулюючим органом;

- встановлення вимог відносно мінімального розміру статутного фонду та вимог до платоспроможності страховиків;

- встановлення нових правил розміщення страхових резервів;

- участь на ринку закордонних страховиків з метою забезпечення максимального набору страхових послуг;

- вирішення питання про обов'язкове медичне страхування громадян, яке достатньо практикується в інших країнах;

- відпрацювання довгострокової стратегії розвитку ринку страхування.

Пропоновані шляхи й напрями вдосконалення страхового ринку України, на нашу думку, дадуть можливість прискорити створення повноцінного страхового ринку як об'єктивного атрибуту ринкової економіки та сприятимуть відновленню довіри страхувальників від страховиків.

Сукупність страховиків, що функціонують у певному економічному середовищі утворює страхову систему. Її головне завдання – надання страхових послуг. На ринку страхування продовжується диверсифікація компаній по відомчому принципу – створення власних кептивних страхових компаній при галузях, відомствах, сферах виробництва і навіть при окремих підприємствах [3, с. 192].

Кептивна страхова компанія – це дочірня компанія, яка створена промисловим або комерційним підприємством (концерном, фінансовою групою тощо) з метою покриття його власних ризиків. Основною метою створення кептивних страхових компаній є зберігання коштів, направлених на страхування, в розпорядженні та під контролем засновників материнської компанії, які водночас являються і клієнтами своїх кептивних компаній.

У переліку дозволених в Україні видів організації немає товариств з обмеженою відповідальністю. Відомо, що такі підприємницькі структури дуже поширені у сімейному бізнесі. Власники в разі будь-якої небезпеки несуть відповідальність за борги фірми лише в межах зроблених внесків до статутного фонду. Умови створення зазначених товариств захищають від проникнення в їхню справу небажаних учасників. Поряд

з позитивними тут існують і численні негативні фактори, зокрема малі можливості збільшення статутного капіталу, труднощі контролю за діяльністю товариства, що особливо важливо в сфері страхових послуг. Згідно із законом України «Про страхування» державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників.

Державний нагляд за страховою діяльністю в Україні запроваджений Декретом Кабінету Міністрів «Про страхування». Комітет по справам нагляду за страховою діяльністю був створений згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1993 р. № 743 «Про створення Комітету по справам нагляду за страховою діяльністю» як центральний орган державної виконавчої влади, підвідомчий Кабінету міністрів, на який покладалась функція забезпечення реалізації державної страхової політики та здійснення державного нагляду за страховою діяльністю. Наказом Президента України від 12.11.1999 р. № 1468/99 було встановлено, що діяльність Укрстрахнагляду направляєтсья й координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство фінансів. З метою вдосконалення структури органів виконавчої влади та підвищення ефективності державного управління, по Наказу Президента України від 15.12.1999 р. № 1573/99, Укрстрахнагляд ліквідований, а функції державного нагляду за страховою діяльністю, покладені на Міністерство фінансів.

Державне регулювання в Україні здійснюється на базі двох взаємозв'язаних та водночас найвпливовіших форм: правовому забезпеченні та здійсненню нагляду за страховою діяльністю. Правове забезпечення страхування здійснюється шляхом прийняття актів законодавства та нормативних актів, які регулюють страхову діяльність. Задача державного органу страхового нагляду полягає в захисті інтересів страхувальників та забезпеченні надійного функціонування страховиків на страховому ринку. На сьогодні державний нагляд України за страховою діяльністю дозволяє запобігнути фінансовій перебої, які можуть виникати при недотриманні страховиками вимог страхового законодавства. Але треба мати на увазі, що Україна належить до країн з перехідною економікою, яким притаманна значна нестабільність та велика кількість бізнес-ризиків. Тому на даному етапі, враховуючи проблеми неплатежів в економіці, критичний фінансовий стан більшості підприємств – страховиків, низький рівень платоспроможності населення, а також підірвану довіру населення до фінансової системи, найбільш пріоритетними напрямками діяльності органів страхового нагляду доцільно вважати підвищення фінансової надійності та платоспроможності страховиків.

Здійснення ефективного нагляду за страховою діяльністю – одна з найважливіших передумов забезпечення соціально-економічної стабільності в суспільстві, а підвищення ефективності

роботи органів нагляду є однією з головних задач для уряду кожної країни [3, с. 245].

Перехід до ринку веде страхову справу до переходу на комерційну основу, що збільшує вартість послуг. Однак існує й інша, некомерційна форма організації страхування, яка не переслідує мети отримання прибутку. Ця форма представлена товариствами взаємного страхування.

Товариства взаємного страхування, як і акціонерні страхові компанії, страхують майнові інтереси, зв'язані з життям, здоров'ям, працездатністю і пенсійним забезпеченням страхувальника або застрахованої особи. Страхуються такі майнові інтереси, як ризик утрати, нестачі або ушкодження майна; ризик відповідальності за заподіяння шкоди життя або майну інших осіб (цивільна відповідальність) і ризик збитків від підприємницької діяльності через невиконання контрагентом підприємця своїх зобов'язань. Громадяни і юридичні особи можуть страхувати ці ризики шляхом об'єднання в суспільства взаємного страхування з залученням для цього необхідних коштів. Члени товариства є одночасно страхувальниками і страховиками, що створює економічну передумову забезпечення їх реальним страховим захистом за мінімальними цінами.

Некомерційна спрямованість взаємного страхування виключає прибуток з ціни страхування, а можливе перевищення страхових внесків над страховими виплатами та інвестиційний дохід товариства взаємного страхування забезпечує зниження ціни страхування. У взаємному страхуванні прибутку як такого немає. Його ціль – покрити видатки по керуванню і по внесенню страхової небезпеки. Якщо в результаті операційного року виходить надлишок, то він або розподіляється між членами суспільства, або зараховується в рахунок їхніх премій. Природно, що взаємне страхування повинне бути, дешевше акціонерного.

Висновки з даного дослідження і перспективи розвитку страхування на підприємствах малого бізнесу. Узагальнюючи все вище сказане, можна додати, що держава та страховий бізнес – це партнери. В основі їх партнерства єдність корінного стратегічного інтересу, який складається у створенні високоефективної економіки та досягнення високого рівня добробуту народу.

Матеріальна основа організації взаємного страхування – фінансово-економічна – надання страхових послуг на більш привабливих цінових умовах, чим у комерційному страхуванні. Зі збільшенням масштабів діяльності і числа страхових ризиків значення страхового фактора для підприємства зростає, тому що відповідно ростуть витрати на страхування. Реальне зниження відповідних витрат забезпечується організацією взаємного страхування. Крім того, необхідність взаємного страхування визначається великим числом ризиків, які комерційні страховики відмовляються страхувати через їхню збитковість або велику відповідальність. Попит страхувальника задовольняється безпосередньо страхувальниками – організацією товариства взаємного страхування.

Список літератури:

1. Михайлов М.Г., Полятикіна Л.І., Славкова О.П. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури. 2008. – 320 с.
2. Мішенін Є.В. Соціально-економічні та фінансові проблеми сталого сільського розвитку: монографія / Є.В. Мішенін, Р.П. Косодій, В.М. Бутенко. – Суми: ТОВ «ТД Парус», 2011. – 334 с.
3. Полятикіна Л.І. Методологічне та обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку підприємств малого бізнесу: монографія / Л.І. Полятикіна. – Суми: Видавництво: ПП Вінниченко М.Д. ФОП Литовченко Є.Б., 2016. – 380 с.
4. Україна у цифрах у 2015 р. [Електронний ресурс]. – К.: Держстат України, 2016. – ел. опт. диск. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

Полятькіна Л.І.

Сумской національний аграрний університет

**ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ****Аннотация**

В статье рассмотрены основные аргументы в пользу особенностей организации и функционирования страховой деятельности предприятий малого бизнеса. Доказана необходимость активизации страховой деятельности. Проанализирована законодательная база по функционированию страховых компаний в сфере малого бизнеса. Исследованы основные показатели страховой деятельности в малом бизнесе. Предложены пути и направления активизации страховой деятельности в Украине.

Ключевые слова: страхование, страховщик, страховой рынок, малый бизнес, предпринимательство, государственная поддержка.

Poliatykina L.I.

Sumy National Agrarian University

**FEATURES OF ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF INSURANCE ACTIVITIES
OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES IN UKRAINE****Summary**

The article considers the main arguments in favor of the organization and functioning of the insurance business of small businesses. The necessity of activation of insurance activity is proved. The legislative base on the functioning of insurance companies in the field of small business is analyzed. The basic indexes of insurance activity in the small business are investigated. The ways and directions of activation of insurance activity in Ukraine are offered.

Keywords: insurance, insurer, insurance market, small business, entrepreneurship, state support.